

УДК 371.4[37.01]+376.43

І. Б. Кузава

**ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ
ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДОШКІЛЬНИКІВ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ
КОРЕКЦІЇ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ**

Одним із пріоритетних завдань подальшого розвитку дошкільця в Україні є сприяння впровадженню у роботу дошкільних навчальних закладів інклюзивної освіти, із урахуванням досвіду інших країн та кращих надбань вітчизняної психолого-педагогічної науки [9]. У зв'язку з цим актуальною є теоретичне обґрунтування моделі інклюзивної освіти дітей дошкільного віку, що потребують корекції психофізичного розвитку, з метою її подальшої практичної реалізації.

Інклюзивна освіта – це процес і результат включення (об'єднання) дітей із особливостями психофізичного розвитку та дітей, які не мають таких порушень, до навчання в одній групі загальноосвітнього закладу [3, с. 194 – 195]. Її головною складовою є створення спеціально організованого безбар'єрного середовища у навчально-виховному закладі, а в основу покладено наступні *принципи*: гуманізація системи освіти та створення умов для задоволення освітніх потреб різних категорій дітей; взаємодія структур загальної та спеціальної освіти у реалізації інтегративних підходів щодо навчання дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку; доступність освіти вихованцям за наявності різноманітних психофізичних порушень; забезпечення своєчасної діагностики відхилень у розвитку, спрямованої на розробку індивідуального освітнього маршруту для кожного дошкільника, що передбачає навчання та виховання у найменш обмежених умовах; індивідуалізація навчання таких дітей, яка спрямована на реалізацію їх індивідуальних освітніх можливостей та потреб; створення банку даних дітей дошкільного віку, які потребують корекції психофізичного розвитку.

Адже відомо, що якість освіти прямо пропорційна відповідності наданих освітніх послуг та освітніх потреб вихованців, а також урахування та реалізації їх потенційних можливостей навчання й розвитку та індивідуальних особливостей. Тому необхідно шукати ефективні освітні стратегії з метою подальшого їх впровадження.

Існує думка, що моделювання педагогічного процесу є однією зі складових сучасної психолого-педагогічної науки, оскільки зростає значущість проектування та впровадження нових інформаційних технологій, які відповідають передовим теоретичним ідеям інклюзивної освіти. Для побудови власної моделі звернемося до наукових джерел психолого-педагогічного циклу, де проблема розуміння сутності та

змісту основних понять даного процесу набула досить широкого висвітлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Р. Аксьонов, Ю. А. Гастев, Б. С. Грязнов, Г. Клаус та ін.), у яких розкрито загальні принципи моделювання, показав, що існує значна кількість різноманітних моделей освітніх систем, а саме: розвивального навчання (В. В. Давидов, В. В. Рубцов та ін.), традиційна (Ж. Мажо, Л. Кро, Ж. Капель, Д. Равич, Ч. Фінн и др.); раціоналістична (П. Блум, Р. Ганье, Б. Скіннер та ін.); феноменологічна модель освіти (А. Маслоу, А. Комбс, К. Роджерс та ін.); неінституційна модель (П. Гудман, І. Ілліч, Ж. Гудлед, Ф. Клейн, Дж. Холт, Л. Бернар та ін.) [1].

Разом з тим, проведені дослідження вітчизняних (В. І. Бондар, Л. Г. Будяк, А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда, Т. В. Сак, М. В. Сварник, В. М. Синьов та ін.) та зарубіжних учених (Н. Л. Белопольська, Є. Є. Дмитрієва, А. М. Конопльова, І. А. Коробейніков, М. М. Малофєєв, Н. М. Назарова, Т. О. Соловйова, Є. А. Стребелева, У. В. Ульяновка, Н. Д. Шматко, Л. М. Шипіцина та ін.) надали підстави й для з'ясування сутності поняття „технологія реалізації моделі”, яка являє собою послідовну, поетапну управлінську діяльність, що поєднує у собі певні взаємопов'язані *етапи*:

1) інформаційно-діагностичний (спрямований на збір інформації та діагностику індивідуальних особливостей суб'єктів освіти);

2) орієнтаційно-пропедевтичний (передбачає визначення перспектив розвитку освітнього середовища);

3) базово-технологічний (забезпечує реалізацію технології соціального менеджменту);

4) продуктивно-менеджерський (актуалізує процес управління ефективного розвитку самоуправління).

Тобто, розробка моделі інклюзивної освіти є важливим засобом організації та удосконалення освітнього процесу дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку. Вихідною позицією для моделювання даного процесу став аналіз наукових джерел з досліджуваної проблеми та досвіду реалізації ідей комплексного підходу у дошкільлі.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні змістових параметрів експериментальної моделі реалізації інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку.

Розглянемо теоретичні основи моделювання. *Модель* (з лат. „modulus” – міра) – це еталон, взірцевий примірник якого-небудь нового виробу; зразок, що відтворює, імітує будову і дію якого-небудь об'єкта, використовується для одержання нових знань про об'єкт; предмет, відтворений у зменшеному, іноді у збільшеному або натуральному вигляді [1].

Варто зазначити, що одним із перших визначень означеного поняття є визначення Р. Шеннона, який розуміє модель як презентацію

об'єкта, системи або ідеї у певній формі. Зокрема, автор стверджує, що модель є відповідним засобом пояснення, розуміння чи удосконалення системи [10].

А С. О. Бризгалова під поняттям „концептуальна модель” розуміє змістовну модель, як ґрунтується на певній концепції чи точці зору [2].

Вважаємо за доцільне відмітити, що дуже точне уявлення про системну модель освітнього закладу подано у дослідженнях Ю. А. Конаржевського: „...деяка сукупність взаємопов'язаних елементів, спроектована для досягнення певної мети, що являє собою цілісне утворення, яке взаємодіє з середовищем” [8].

Теоретико-методологічною основою для розробки моделі інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку, стало використання гуманістичного, цілісного, особистісно-орієнтованого, аксіологічного, культурологічного, діяльнісного, диференційованого, гносеологічного, системного (комплексного), ситуаційного, синергетичного, гетерологічного, нейропсихологічного та оптимізаційного підходів.

Гуманістичний підхід розглядає особистість найвищою цінністю суспільства, що володіє достатнім рівнем свободи у виборі напрямків власної діяльності, передбачених нормами міжнародного гуманітарного права; *цілісний* – орієнтований на виділення у педагогічній системі та розвитку особистості інтегративних інваріантних системоутворювальних зв'язків на вивчення і формування того, що в системі є стійким, а що – змінним; *особистісно-орієнтований* – реалізується через насиченість змісту освіти життєво важливим пізнавальним матеріалом, готовність педагогів до спільного навчання дітей із рівним рівнем психофізичного розвитку (зокрема, прийняття, розуміння та позитивне ставлення до них); *аксіологічний* – проголошує цінність та унікальність кожної особистості незалежно від її національної та релігійної приналежності, рівня прибутків, стану здоров'я та особистостей розвитку; *культурологічний* – виявляється у формуванні основ ціннісного ставлення дитини до навколишнього світу, самої себе, міжособистісних стосунків тощо; *діяльнісний підхід* – дозволяє вивчити зміст дошкільної освіти в умовах інклюзії, оптимізувати способи її формування та розвитку, визначивши шляхи практичного удосконалення, а також полягає в орієнтації на провідну діяльність (ігрову, навчальну, комунікативну і т. п.) з урахуванням сенситивних періодів у становленні вищих психічних функцій у процесі включення дітей із різним рівнем психофізичного розвитку; *диференційований підхід* дозволяє визначити зміст і форми виховання не для кожної дитини, а для певної категорії; *гносеологічний* – розглядає пізнавальне ставлення дитини до дійсності як систему всієї системи її ставлень до навколишнього світу (формування цілісних уявлень, світогляду, ціннісного ставлення до світу тощо); *гетерологічний* – враховує індивідуальні здібності та інтереси усіх дітей, забезпечуючи адекватний розвиток та „ситуацію успіху” кожного; *нейропсихологічний* –

сприяє встановленню пріоритетів у побудові корекційної роботи; *системний (комплексний) підхід* передбачає статичний опис моделі та динаміку її розвитку, на основі якої можуть бути розроблені й окремі практичні компоненти інклюзивної освіти як об'єкта стратегічного управління (аналізу, визначення сфери діяльності та опису відповідних завдань, цілей, формулювання стратегії і тактики їх досягнення тощо), наявність ресурсних центрів, соціально-орієнтованих програм, залучення батьків, документальна фіксація наочних прикладів/епізодів прогресивного досвіду; *ситуаційний підхід* дає можливість для зіставлення управлінських рішень з конкретними обставинами; *оптимізаційний* – спрямований на пошук оптимальних у конкретній ситуації стратегічних рішень, поєднуючи у собі системний та ситуаційний підходи; *синергетичний* – передбачає готовність та здатність системи спеціальної освіти перейти з режиму репродуктивного функціонування до стійкого режиму самоорганізації та саморозвитку);

На думку сучасних науковців (І. Є. Аверіна, Н. Я. Семаго, М. М. Семаго, М. Л. Семенович, Т. П. Дмитрієва) методологічна модель інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку, ґрунтується на системному аналізі, основою якого є синергетична парадигма. Зокрема, у методології моделювання інклюзивної освіти можуть ефективно використовуватись такі синергетичні концепти як управлінські параметри, параметри порядку, принцип підпорядкування тощо. Однак, моделювання складових її структурних компонентів є недостатнім, тому їх варто розглядати у динаміці розвитку. Тому методологічним кроком уперед у моделюванні реабілітаційних процесів порівняно з класичним системним підходом є *системно-синергетичний підхід*, який акцентує увагу на процесах руху та розвитку реабілітаційних систем, структурних фазових переходах на відміну від статичного та морфологічного їх опису в класичному системному підході [3, с. 424].

Відносно новим поняттям у системному аналізі є синергетика, яка ґрунтується на постнеокласичній науковій парадигмі й теорії самоорганізації складних нелінійних відкритих систем, зокрема, ідеях системності світу та наукових знань про нього.

Теоретичні узагальнення з досліджуваної проблеми засвідчили, що моделювання на основі синергетичного підходу включає наступні *фактори*:

- 1) гуманістичний розвиток суспільства;
- 2) розвиток міжнародного законодавства та вітчизняної нормативно-правової бази у галузі інклюзивної освіти;
- 3) рух батьківських організацій у просуванні інклюзії;
- 4) загальне підвищення правової грамотності батьків, чиї діти потребують корекції психофізичного розвитку;
- 5) протиріччя між традиційною системою освіти та викликами цивілізації, що потребують значних перетворень;

б) наявність основних параметрів моделювання (управління та організація інклюзивного процесу, прийняття філософії інклюзії всіма його учасниками, об'єм знань та інформації про неї тощо) [5].

В основі побудови нашої моделі інклюзивної освіти лежить система принципів, теоретичних положень, що забезпечують створення організаційної структури управління корекційно-реабілітаційною роботою у дитячому садку. Адже, як свідчить практика, більшість дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку, може навчатися разом зі своїми здоровими однолітками за умови реалізації моделі інклюзивної освіти, що потребує розв'язання низки завдань:

1) організація спільного навчально-виховного процесу з метою задоволення освітніх потреб усіх дітей;

2) розробка системи надання спеціальних послуг (освітніх і фахових) для дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку;

3) створення позитивного клімату у дитячому середовищі та поза його межами.

Теоретичні узагальнення з досліджуваної проблеми дозволяють визначити провідні психолого-педагогічні *принципи побудови* даної моделі :

1) пріоритет інтересів дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку, у всіх сферах їх життєдіяльності та соціальної взаємодії;

2) урахування потреб і запитів вихованців із різним рівнем психофізичного розвитку;

3) дотримання прав на освіту дітей із нормативним темпом розвитку;

4) системний підхід змістового, адміністративного та методичного забезпечення інклюзивної освіти;

5) створення системи навчання та виховання дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку, з урахуванням наступності освітніх маршрутів;

6) вироблення єдиних методологічних підходів щодо створення та функціонування реабілітаційного простору;

7) доступність та проникливість меж різних систем навчання та виховання [6, с. 24].

Наукові дослідження Ю. В. Шуміловської надали можливість автору визначити *вимоги* щодо реалізації моделі інклюзивної освіти в умовах дошкільного навчального закладу (*інгерентність* – достатній ступінь узгодженості, *простота* – стосунки моделі з її суб'єктом та *адекватність* – можливість досягнення поставленої мети у відповідності до сформульованих критеріїв) та її основні *компоненти* :

1) цільовий (передбачає формування мети та завдань процесу інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку);

2) змістово-процесуальний (включає теоретико-методологічні аспекти інклюзивної освіти, спрямовані на застосування методів, засобів та форм впровадження інклюзивної освіти);

3) оцінно-результативний (характеризується показниками та рівнями готовності дітей дошкільного віку, які потребують корекції психофізичного розвитку, до навчання у школі) [11, с. 82].

Таким чином, теоретичне обґрунтування моделі інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку, та експериментальне її вивчення дають нам підстави для визначення наступних *варіантів її реалізації* :

1) класична інклюзія (відвідування загальноосвітніх навчальних закладів дітьми, які потребують корекції психофізичного розвитку);

2) домашня інклюзія (навчання дітей означеної категорії вдома за програмами загальноосвітніх закладів);

3) дистанційна інклюзія (одержання якісної освітньої інформації за допомогою форумів, соціальних мереж), яка передбачає можливості повноцінного спілкування з педагогами та здоровими однолітками.

Список використаної літератури

- 1. Академічний** тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>.
- 2. Брызгалова С. О.** Инклюзивный подход и интегрированное образование детей с особыми образовательными потребностями / С. О. Брызгалова, Г. Г. Зак // Специальное образование. – 2010. – № 3. – С. 14 – 20.
- 3. Дефектологічний** словник: навчальний посібник / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова; [упоряд. В. М. Тімашова]. – К. : „МП Леся”, 2011. – 528 с.
- 4. Колупасва А. А.** Инклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія / Алла Анатоліївна Колупасва. – К.: „Самміт-Книга”, 2009. – 272 с.
- 5. Инклюзивное образование: от методологической модели к практике** / Н. Я. Семаго, М. М. Семаго, М. Л. Семенович Т. П. Дмитриева, И. Е. Аверина.
- 6. Инклюзивное образование: методология, практика, технологии: материалы международной научно-практической конференции (20 – 22 июня 2011, Москва)** / Моск. гор. психол. пед. ун-т; Редкол.: С. В. Алёхина и др. – М.: МГППУ, 2011. – 244 с.
- 7. Каган М. С.** Системный подход и гуманитарные знания. Избр. статьи ЛГУ. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та. – 1991.
- 8. Конаржевский Ю. А.** Системный подход к анализу воспитательного мероприятия. – Челябинск, 1986.
- 9. Освіта України – 2011: Інформаційно-аналітичні матеріали про діяльність Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у 2011 році** / еклад. : О. А. Удод, К. М. Левківський, В. П. Погребняк, О. В. Дашковська, Д. Б. Панасевич, А. К. Солоденко / за заг. ред. Табачника Д. В., Міністра освіти і науки, молоді та спорту України.
- 10. Шеннон Р.** Имитационное моделирование систем / Искусство и наука [перевод с англ.]. – М., 1978.
- 11. Шумиловская Ю. В.** Подготовка будущего учителя к работе с учащимися в условиях инклюзивного образования: автореф. дисс. ... канд.

пед. наук / Шумиловская Юлия Валерьевна. – Шуя: Издательство ФГБОУ ВПО „ШГПУ”, 2011. – 24 с.

Кузава І. Б. Теоретичне обґрунтування моделі реалізації інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку.

У статті на основі аналізу наукових джерел та практичного досвіду подається теоретичне обґрунтування експериментальної моделі реалізації інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку. Розкрито основні завдання, етапи та принципи побудови даної моделі.

Ключові слова: дошкільники, які потребують корекції психофізичного розвитку; моделювання; модель інклюзивної освіти; синергетика.

Кузава И. Б. Теоретическое обоснование модели реализации инклюзивного образования дошкольников, нуждающихся коррекции психофизического развития.

В статье на основе анализа научных источников и практического опыта подается теоретическое обоснование экспериментальной модели реализации инклюзивного образования дошкольников, нуждающихся в коррекции психофизического развития. Раскрыты основные задачи, этапы и принципы построения данной модели.

Ключевые слова: дошкольники, которые нуждаются в коррекции психофизического развития; моделирование; модель инклюзивного образования; синергетика.

Kuzava I. B. Theoretical Study of Model Inclusive Education Preschoolers Who Require Correction of Mental and Physical Development

Develop a model of inclusive education is an important means of improving the educational process and preschoolers who require correction of psychophysical development.

In article based on the analysis of scientific sources and practical experience is theoretical justification experimental model of inclusive education preschoolers who require correction of mental and physical development. The basic tasks, milestones and principles of this model.

Theoretical and methodological basis for the development of a model of inclusive education preschoolers who require correction of mental and physical development was to use humanistic, holistic, person-centered, axiological, cultural, active, differentiated, epistemological, system (integrated), situational, synergistic, heterologous, and neuropsychological optimization approaches.

The starting point for modeling this process was the analysis of scientific sources of research problem and experience the ideas of an integrated approach in kindergarten.

Key words: preschoolers who require correction of psychophysical development; modeling; model of inclusive education; synergetics.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Смолюк І. О.